

TÜRKÇEDE NESNEYİ BELİRLEME SORUNU

THE PROBLEM OF IDENTIFYING OBJECT IN TURKISH

Nuh DOĞAN*

Özet

Nesne ve nesnenin biçimbirimi Türkçe dil bilgisinin önemli sorunlarından biridir. Türk dilcileri genellikle nesneyi ya nesnenin biçimbirimi ve işlevinden ya da sadece işlevinden hareket ederek belirlemiştir. Bazı dilciler ise fiil-tamlayıcı ilişkisi bakımından nesneyi zorunlu sentaktik bir unsur olarak kabul etmiştir. Bu farklı yaklaşımların bir sonucu olarak Türkçede +E, +DE, +LE durum ekli nesnelerin olduğu ileri sürülmüştür. Böylece birbirleriyle çelişen nesne türleri ortaya çıkmıştır. Nesne hakkında ileri sürülen tüm fikirler, nesne belirleme sorununu ve karmaşasını doğurmuştur. Bu noktada nesnenin kolayca belirlenebilmesi için, +İ ve +Ø akuzatif durum biçimbirimlerinden hareket edilmesi gerektiği, nesnenin “etkilenen” semantik rolü dışında farklı rolleri işaretleyebileceği ve fiilin gerek duyduğu zorunlu sentaktik istemlerinden ayırt edilmesi gerektiği anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nesne, durum, istem, gramatikal ilişkiler, semantik roller

Abstract

The object and its morpheme is one of important problems in Turkish grammar. Turkish workers generally determine object using either morpheme and function of object or only its function. Some of them have accepted object as a obligatory syntactic valency from the point of view of verb-coplement relation. As a result of this different approaches, in Turkish it has been claimed that there are +E, +DEN, +LE morpheme-marked objects. Therefore object sorts being in contradiction with each other have occurred. All of assertion which being claimed on object caused the problem and confusion of identifying object. In this point, it seem that to identify object easily, +İ and +Ø accusative case-marker morphemes must be used, and accusative case has marked not only “patient” semantic role and different semantic roles or case, and it must be distinguish between object and obligatory syntactic valency that verb requires.

Key Words: Object, case, valency, grammatical relations, semantic roles.

0. Giriş

Türkçe söz diziminde en sorunlu ve tartışmalı cümle unsurlarından biri nesnedir. Hangi unsurların nesne olup olmadığı Türk dilcileri arasında uzun bir süredir tartışılmaktadır. Nesne belirleme sorununa dönüşen bu tartışmanın kaynağı başta nesnenin tanımıdır. Boz (2007, s. 102), bilim adamlarının nesne hakkındaki tanımlarını her ne kadar bugün için eskimiş kabul etse de bu tanımlardan iki temel özellik ve şu ortak tanım çıkar: “Nesne, fiilin *etkilediği varlığı* karşılayan *akuzatif ekli ya da eksiz* kelime ve kelime gruplarıdır.” (Banguoğlu, 2000, s. 527; Ergin, 1992, s. 399; Bilgegil, 1963, s. 31; Gencan, 1983, s. 57; Ediskun, 1999, s. 349). Fiilin belirttiği eylemden “etkilenen” unsurdur ifadesiyle, aslında tam olarak neyin kast edildiği belli değildir. Nesne görevindeki unsurun karşıladığı varlık ya da mefhumun “etkilenen” şeklinde verilen semantik niteliği, bilim adamlarının verdiği örneklerle çoğu zaman örtüşmez. Aşağıda verilen (1)-(4) cümlelerindeki nesnelerin tümü eylemden etkilenmez. Tanımlardaki “etkilenen” ifadesiyle bilim adamları, fiilin belirttiği eylemden nesnenin göndermede bulunduğu varlık veya mefhumun doğrudan ve fiziksel bir etkilenişini kastetmiyorsa neyi kastediyor? Bu durum nesne hakkında bir çelişkinin varlığını ortaya koyuyor.

- (1) Fırtınalar koparken git de seyret *denizi*; Orhan *camı* kırdı. (Gencan)
- (2) Ahmet *evi* satmış; Yüzbaşı *seni* çok seviyor. (Banguoğlu)
- (3) Çocuk *camı* kırdı; *Gazete* okudum. (Bilgegil)
- (4) *Camı* kırdım; O, şimdi *beni* düşünüyordur. (Ediskun)

Bilim adamlarının hemfikir olduğu konulardan biri nesnenin ekli ya da eksiz akuzatif durumunda bulunduğudır. Bununla birlikte nesnenin biçimbirimi ile ilgili farklı görüşler ortaya atılmıştır. Türkçede +E, +DEN ve +LE durum ekli nesnelerin olduğu ileri sürülmüştür. Deny (1941, s. 185), Banguoğlu (2000, s. 528), Sinanoğlu (1960, s. 338), Emre (1954, s.128), Boz (2004, s.505), Cemiloğlu (2000), Sev (2004, s. 2657), nesnenin ekli ya da eksiz akuzatif durum dışında +E, +DEN, +LE durum ekli görülebileceğini dile getirir. Mehmedoğlu (2006, s. 28) nesneyi oldukça genişleterek *kimi, neyi, kime,*

* 19 Mayıs Üniversitesi, Soysa Bilimler Enstitüsü

neye, kimde, neyde, kimden, kimle, ne ile, kim için, ne için sorularından birine cevap veren öge olduğunu dile getirir. Nesne hakkındaki tüm bu görüşlere göre aşağıdaki cümlelerin tamamı nesne bulundurur.

- 1) Ali kalemı kırdı
- 2) Ali beni görmüş.
- 3) Ahmet yolu iki saatte aldı.
- 4) Ali bana baktı.
- 5) Babasına benziyor. (Sinanoğlu, 1960)
- 6) Kamyon ineğe çarptı. (Banguoğlu, 2000)
- 7) Serdar müfettişten şüpheleniyor. (Boz, 2004)
- 8) Terzi pantolonun paçasından çok fazla almış
- 9) Sakat kimselerle alay etmeyiniz.
- 10) Çocuk annesine bir kitap verdi. (Emre, 1954)
- 11) Kötü insanlarla konuşmamalı. (Sinanoğlu, 1957)
- 12) Düşündüğümü kimseden saklamam. (Sinanoğlu, 1957)
- 13) Biz de onun kadar bu işten anlarız. (Sev, 2004)
- 14) Annem hep babamdan söz açardı. (Boz, 2004)
- 15) Ayşe teyze trenle geldi. (Mehmedoğlu, 2006)
- 16) Ayşe çalışmaktan bıkmıştı. (Boz, 2004)
- 17) Ahmet kirden arındı. (Boz, 2004)
- 18) Ata bindi. (Cemiloğlu, 2000)

Yukarıdaki cümlelerde nesne olarak kabul edilen unsurların tümü ne akuzatif eklidir ne de eylemden etkilenen bir öge durumundadır. Kimi unsurlar akuzatif eklidir, kimi unsurlar ise farklı durum eklidirler ve farklı semantik rollere sahiptir. Bu tablodan hareketle farklı türde unsurların nesne kabul edilmesinde üç yaklaşımın etkili olduğu söylenebilir:

- a. Nesnenin Durum Biçimbirimi
- b. Nesnenin İşlevi ya da Semantik Rolü
- c. Fiil-Tamlayıcı ilişkisi ve Geçişlilik Algılamaları

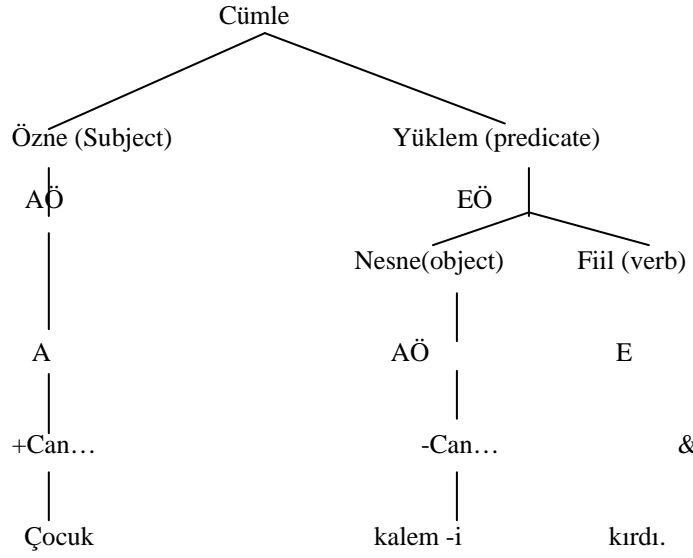
Yukarıdaki tüm verilerden anlaşılıyor ki nesne tanımlarıyla nesne kabul edilen unsurlar birbirleriyle uyuşmuyor. Bunun temel nedeni nesnenin durum biçimbirimi ile işlevi ya da semantik rolü arasında bir ayrımın yapılmamasıdır. Genel tanımlardaki “etkilenen” özelliği nesne olarak kabul edilen çoğu akuzatif ekli ya da eksiz unsurlarda bulunmazken, farklı durum ekli cümle unsurlarında “etkilenen” niteliği bulunmaktadır. Dolayısıyla bir kesim nesnenin sentaktik biçimi ya da durum biçimbiriminden hareketle tüm akuzatif ekli ve eksiz unsurları; bir kesim de “etkilenen” semantik rolünden ötürü farklı durum ekli unsurları nesne kabul etmiştir. Sinanoğlu (1960)’un akuzatif ekli ya da eksiz unsurlar dışında farklı durum ekli öğeleri nesne olarak kabul edişinde fiillerin zorunlu olarak istediği ve *tamlayıcı* adını verdiği unsurlara olan ihtiyacı belirleyici olmuştur. Kononov¹, Deny (1941, s. 185) ve Sev (2004, s. 2657)’in ileri sürdüğü fiillerin geçişliliğinin başka cümle unsurlarıyla da gerçekleşebileceği düşüncesi, fiilin belirli durum ekli tamlayıcılara ya da sentaktik istemlere olan ihtiyacı ve onları yönetebilme kabiliyetine dayanır. Bu doğrultuda Karahan (1997, s. 212)’in bazı fiillerin hangi hâl ekini taşırsa taşırsın mutlaka bir tamlayıcının varlığına ihtiyaç duyduğu fikri, fiillerin geçişliliğinin başka cümle unsurlarıyla da gerçekleşebileceği anlayışını pekiştirmiştir. Geçişlilikle ilgili bu yaklaşım, zorunlu sentaktik bir biçimle bulunması gereken fiilin geçişli sayılmasını ve aldığı sentaktik biçimin de nesne kabul edilmesini doğurmuştur.

Türkçede nesnenin belirlenmesi bu hâliyle bir sorun teşkil etmektedir. Nesnenin neye göre belirleneceğine karar verilmelidir. Nesnenin belirlenmesi için birbirinden farklı ölçüt ve yaklaşımları kullanmak nesneyi belirlemekten ziyade belirsizleştirir. Bu çalışmada nesneyi mevcut belirsizlikten sıyırmak amaçlanmıştır. Bu açıdan nesne üç farklı dil düzeyinde incelenmelidir. Çünkü nesnenin belirlenmesi için sözü edilen ölçütler, dilin farklı düzey ilişkileriyle ilgilidir. Bu amaçla *Durum Dil Bilgisi* (Case Grammar) ve *İstem Dil Bilgisi* (Valency Grammar)’nin yanı sıra *Üretici-Dönüşümsel Dil Bilgisi*’nin yaklaşımlarından faydalanılacaktır.

¹ Kononov, akuzatif unsuru bulunduran düz geçişlilik ve datif, lokatif ve vasıta durum ekli tamlayıcı alan dolaylı geçişlilik kavramlarını ortaya atmıştır (bkz. Karahan, 1997, 212)

1. Bir Gramatikal İlişki Olarak Nesne

Nesne her şeyden önce sentaktik bir yapı unsurudur. Nesnenin cümle yapısındaki yerini Chomsky'nin sentaktik yapı inceleme modelinde görmek mümkündür. Üretici-Dönüşümsel Dilbilgisi'nde Chomsky cümleyi cümle şemsiyesi altında iki ana sentaktik parçaya ayırarak inceler. Chomsky (1965)'nin cümle çözümleme yaklaşımı irdelendiğinde derin yapı, cümleyi oluşturan unsurların sözcüksel türünü (categorization) ya da ulamlarını, bu unsurların gramatikal işlevlerini (grammatical functions) ve sentaktik niteliklerini (syntactic features) betimler:

Chomsky'nin öne sürdüğü derin yapı görünümünde cümle iki temel gramatikal ya da yapısal parçaya ayrılır. Nesne gramatikal bir ilişki olarak geçişli bir fiilin kurduğu eylem öbeğinin bir parçasıdır. Dolayısıyla farklı cümlelerin derin yapı görünümünde özne, nesne, dolaylı tümleç gibi ögeler, cümlelerin sentaktik yapı unsurları ya da gramatikal ilişkilerini oluşturur. *Gramatikal ilişkiler* fiiller, isim ve isim öbekleri, sıfatlar, edat öbekleri ve bunların isteme bağlı yönettiği, ya da Jakendoff'un ifadesiyle yankategorilediği, cümle unsurları arasında bulunan yapısal bir ilişkidir (Jakendoff 1972, s. 25). Bu yapısal ya da gramatikal ilişkiler derin yapıda Chomsky'nin sentaktik nitelikler ya da seçme sınırlılıkları adını verdiği semantik nitelikleri belirtmez. Ögelerin semantik nitelikleri derin yapının farklı bir boyutunu oluşturur. Dolayısıyla bu iki farklı boyut birbirinden ayırt edilmelidir. Gramatikal ilişkiler fiilin belirlediği yapısal ölçütlere göre belirlenmelidir. Gramatikal ilişkiler Türkçede yüzey yapıya durum ekleriyle yansır. Her durum ekli unsur bir yapı unsurudur ve fiilin gerek duyduğu zorunlu veya seçimli tamlayıcılardan biridir. Cümlelerin unsurları arasındaki yapısal ya da gramatikal ilişkileri belirleyen durum ekleri ögelerin belirlenmesinde en önemli ölçüttür. Bir durum dili olan Türkçe söz diziminde, cümlelerin yapı unsurları belirli durum biçimleriyle görünecektir. Dolayısıyla cümlelerin ögelerinin de aldığı durum biçim birimine göre belirlenmesi gerekir. Çünkü cümle ögeleri adı verilen kavramlar gramatikal ya da yapısal ilişkileri karşılar, gramatikal ilişkiler yüzey yapıda fiilin belirlediği sınırlı sayıda dizimsel (syntagmatic) ilişkilerle görünür. Zira fiilin ihtiyaç duyduğu tamlayıcıların söz dizimindeki sentaktik biçimi de sınırlı sayıda durum ekleriyle şekillenir: yalın durum, +i/Ø, +e, +de, +den. Yüksel (2006), bitmiş bir fiilin istemine göre belirlenen her cümle için on beş farklı yapı arz ettiğini dile getirir. Bu on beş farklı cümle yapısı ve yapı içindeki tamlayıcılar arasındaki ilişkiler şekli ölçütlere göre yapılabilir. Cümlelerin yüzey yapıdaki gramatikal ilişkilerinin sınırlarını durum ekleri çizdiğine göre bu yapısal ilişkiler durum eklerine göre kolaylıkla belirlenebilir. Sonuç olarak nesne fiilin ihtiyaç duyduğu tamlayıcılardan biri olup yine fiilin dayattığı belirli bir durum biçim birimiyle yer alan gramatikal bir ilişki ve unsurdur. Nesne bir önerme taşıyan fiilin istemine bağlı olarak kullanılan +İ durum ekli ya da Ø eksiz akuzatifle cümlede bulunur (Yüksel, 2006, s. 124).

2. Bir Semantik Rol Olarak Nesne

Fillmore (1968, 1971), durum kavramına farklı bir yaklaşım sergiler. Durum kavramını yüzey ve derin yapısı açısından değerlendirerek durum biçimbirimi ile semantik durum arasında bir ayırım yapar. Durum biçimbirimi dile özgü nitelikler gösterir. Buna karşın semantik durum evrensel nitelikler gösteren, tüm dillerde ortak olduğu kabul edilen semantik rollerden ibarettir. Fillmore (2003: 464), konuyla ilgili son çalışmasında derin durum yapı kavramını tekrar değerlendirmiş ve yeni bir rol listesi sunmuştur: *eden* (agent), *araç* (instrumental), *uyarıcı* (stimulus), *etkilenen* (patient), *konu* (theme), *deneyimci* (experiencer), *bilişsel içerik* (cognitive content), *faydalanan* (beneficiary), *kaynak* (source), *hedef* (goal), *güzergâh* (path). Yüzey yapıdaki durum ekli cümle unsurları ise derin yapıdaki bu semantik durum ya da rolleri işaretler. Bununla birlikte semantik durumlar ya da roller belirli durum biçimbirimlerle yüzey yapıya çıkmak zorunda değildir; herhangi bir söz dizim unsuru ya da gramatikal ilişki semantik durumların yüzey yapıya çıkması için bir geçit işlevi görür. Yani durum ekleri belirli semantik rol ya da işlevlerle kemikleşmiş değildir. Görevlerini söz dizimsel olarak gören Demircan (2005, s. 101), durum biçimbirimlerinin tümce içi ya da gramatikal ilişkileri (özne-tümleç-yüklem) düzenlediğini dile getirir ve bu eklerle durum değil dizim ekleri demeyi yeğler. Dolayısıyla bu dizim eklerini ve bunların eklendiği sentaktik unsurları belirli semantik rollerle eşleştirmek araştırmacıyı yanıltır. Bu durumda bir gramatikal ilişki ya da yüzey yapıya ait bir söz unsuru olan nesnenin derin yapıya ait belirli semantik bir durum ya da rolü işaretlemeyeceği kabul edilmelidir. Bir fiilin bir süreci ifade etmek için derin yapıda gerek duyduğu semantik durumlar yüzey yapıya tek bir sentaktik yapıyla değil birçok dönüşümle yansıtılabilir. Yani derin yapıdaki, Chomsky'nin sentaktik nitelikler adını verdiği, semantik durumlar ya da rollerin farklı yüzey yapıları söz konusudur. Dolayısıyla "etkilenen" gibi herhangi bir semantik rol, cümlede farklı sentaktik biçimler arz edebilir.

Bu durumda nesneye belirli bir semantik durum ya da rol açısından yaklaşmak farklı durum ekli sentaktik unsurları da nesne olarak kabul etmeyi beraberinde getirir. Akuzatif ekli ya da eksiz unsuru "etkilenen" rolüyle eşleştirmek ise hem etkilenen hem de etkilenmeyen tüm akuzatif ekli unsurları nesne kabul etmeye götürür. "(2) Ali beni görmüş." cümlesinde "beni" ögesi +İ durum eklidir, ancak eylemden etkilenmesi söz konusu değildir. "(6) Kamyon ineğe çarptı." cümlesinde ise etkilenen unsur akuzatif durum ekli değil, +E durum eklidir. Dolayısıyla nesne ögesine semantik rolü açısından yaklaşmak başka yönlere, sentaktik biçimi açısından yaklaşım ise başka yönlere araştırmacıyı götürür. Böylece bir kısım araştırmacı eylemden etkilenmediği halde kimi akuzatif ekli ya da eksiz unsurlara; bir kısım araştırmacı da farklı durum ekli olmasına rağmen etkilenmediği için bazı cümle unsurlarına nesne adını verecektir. Fiilin belirttiği sürecin sunulması için fiilin çevresinde bulunması gereken evrensel nitelikli semantik durumlar, sözcüklere eklenen dile özgü durum biçimbirimlerle yüzey yapıya yansıtıldığından bir cümle iki biçimde çözümlenmelidir: *Söz dizimsel çözümleme ve semantik çözümleme*; başka bir ifadeyle gramatikal ilişkiler ve semantik rol çözümlemesi. Bu yaklaşım mevcut çelişkiyi ortadan kaldırabilir.

Yukarıdaki cümlelere bu iki farklı cümle çözümleme yöntemi açısından yaklaşıldığında (1) deki nesne adı verilen söz dizim unsuru aynı zamanda eylemden etkilenir. Dolayısıyla nesne ögesinin semantik rolü etkilenendir. (2) de ise +İ durum ekli unsur nesne ilişkisiyle bulunmasına rağmen eylemden etkilenen bir unsur değil, yalnızca fiilin belirttiği eyleme konu (thema) ya da bilişsel içerik (content) olan bir unsurdur. Kısacası (1)de *kalemi*, (6)de *ineğe*, (8)de *pantolonun paçasından* cümle unsurlarının semantik rolü etkilenendir; ancak gramatikal ilişkileri açısından tümü nesne değildir. Dolayısıyla bir cümle ögesinin semantik rol ya da işlevini başka cümle ögesi adıyla karşılamak yüzey sentaktik yapı ile derin semantik durum-rol yapısının karıştırılması demektir.

3. Bir Fiil Tamlayıcısı Olarak Nesne

Bağlantılı Dilbilgisi (Tesnière, 1965)'nde sentaktik yapıyı kuran fiildir. Tamlayıcı ya da istem (valency) ise fiilin anlamını tamamlamak için gerek duyduğu katılanların sayısına işaret eder (Evans/Green, 2006, s. 582). Fiil mantıksal, sentaktik ve semantik bağımlılıkları düzenleyen cümle çekirdeğidir. Fiil cümlede bulunabilecek tamlayıcı ya da istemlerin sayısını, sentaktik biçimini ve işlevini belirler. Bu noktada Helbig/Schenkel (1991) istemi mantıksal, sentaktik ve semantik istem olarak üç düzeyde ele alır. Dolayısıyla her fiil, farklı sayı ve türde mantıksal ve sentaktik istemi yönetebilir. Zira istem kavramı geçişlilik ve yönetim düşüncesiyle ilgilidir (Lyons, 1977, s. 486). Türkçede bazı fiiller tek

tamlayıcıyı (yalın durum), bazıları iki tamlayıcıyı (yalın durum, akuzatif), bazıları üç tamlayıcıyı (yalın durum, akuzatif, datif), bazı fiiller ise dört tamlayıcıyı (yalın durum, akuzatif, datif, ablatif) yönetebilir. Ancak farklı sayı ve türde mantıksal ve sentaktik tamlayıcı alabilen fiiller, alabildiği her tamlayıcıyla kullanılmak zorunda değildir. Bununla birlikte söylenebilir ki her fiil mutlaka en az bir tamlayıcıyla birleşerek cümle kurabilir. Bazı fiiller ise en az iki tamlayıcıya gerek duyar ki bu tür fiiller geçişli olarak kabul edilir. Bu noktada tamlayıcının sentaktik biçimi ne olursa olsun bazı bilim adamlarının en az iki tamlayıcıya gerek duymasından ötürü akuzatif eki alsın ya da almasın bu unsurları nesne kabul etmiştir. Deny (1941), Emre (1954), Kononov ve Sev (2004) gibi dilcilerin akuzatif durumlu olmadığı ve eylemden etkilenmediği halde nesne olarak kabul ettiği unsurları fiil-tamlayıcı ilişkisine dayandırdığı anlaşılıyor. Çünkü verilen örneklere fiil-tamlayıcı ilişkisi ya da istem yapısı açısından bakıldığında, farklı semantik rollerdeki sentaktik unsurların hem derin yapı hem de yüzey yapı gerçekleşmesi için fiilin gerek duyduğu bileşenlerden biri olduğu anlaşılıyor. Kononov, akuzatif ekli unsurlar dışında nesne kabul ettiği diğer durum ekli unsurların hareketi üzerinde topladığını ifade eder (Karahana, 1997, s. 210); ancak herhangi bir etkilenme söz konusu değildir. Bu değerlendirmede, herhangi bir durum ekli unsurun nesne kabul edilmesinde, fiilin belirli bir semantik rolünün izdüşümü olan bir sentaktik biçime ya da unsura mutlaka gerek duyması belirleyici olmuştur. J. Deny, “bakmak ve şaşmak” gibi fiillerin istediği +E durum ekli unsurunun; “korkmak” fiilinin ise +DEN durum ekli unsuru ya da tamlayıcısının geçişli fiillerin nesnesine eşit olduğunu söyler (1941, s. 185). Bu tamlayıcılar fiilin anlatmak istediği olay ya da düşünce için gerekli veya doğal unsurlardır. “Ali bana baktı.” cümlesindeki “bana” unsuru, “Ali beni gördü.” cümlesindeki “beni” ögesi kadar fiilin tamlayıcı unsurudur. Ancak bu cümleler bu hâliyle belirsiz birer cümledir. Çünkü bunlar, iki ve daha fazla anlama gelebilecek birer cümledir. Anamlardan herhangi birini ifade etmek için fiil, bu sentaktik unsurları zorunlu olarak ister. Kononov’un “merdivenlerden inmek/merdivenleri inmek; onu konuşmak, onunla konuşmak, ondan konuşmak” örnekleri de bir fiilin ifade edeceği sürece katılmak zorunda olan semantik rollerin farklı sentaktik biçimleri ya da aynı fiilin farklı anlamlarını sunabilmek için farklı semantik rollerin farklı sentaktik biçimleri olarak kabul edilebilir.

Sonuç olarak, fiil özne dışında, etkilenen semantik rolünde olsun ya da olmasın, başka bir unsura gerek duyuyorsa fiilin ifade ettiği anlamın sunulması için gerekli olma ölçütüne dayanılarak geçişli sayılmış ve yönettiği sentaktik unsur da nesne kabul edilmiştir. Genellikle Türkçede geçişlilik, tamlayıcıya duyulan gereklilik ölçütüne göre değil, hem sentaktik biçime hem de semantik role göre yapılır. Yani cümlede bir varlığı etkileyen, nesne isteyen fiiller geçişli kabul edilir (Korkmaz 2003, s. 95). Bu nesne türü ya da yaklaşımı nesneden öte fiilin tamlayıcı ya da belirli sayı ve türde mantıksal ve sentaktik istem alma kapasitesiyle ilgilidir. Dolayısıyla fiilin aldığı bu ikinci tamlayıcıya nesne demek yanlış bir yaklaşım ve farklı bir dil düzeyi ile ilgilidir. Çünkü nesne sentaktik bir unsurdur, fiilin iki ya da daha fazla tamlayıcı alabilmesi ise fiilin istemiyle ilgilidir ve idrak anlam bilimi açısından değerlendirilmelidir.

Sonuç

Türkçede nesnenin belirlenmesi tartışmalı bir konudur. Türkçede farklı nesne kabullerinin üç farklı kaynağı olduğu görülmüştür. Nesnenin belirlenmesinde ögenin semantik rolü ve fiil-tamlayıcı ilişkisinden ziyade bir yapı unsuru oluşuna ve şekline dikkat edilmesi gerekir. Çünkü nesne cümlemin hem derin yapısında hem yüzey yapısında gramatikal bir işlev üstlenir. Nesnenin söz dizimindeki semantik rolleri gramatikal bir ilişkiyi karşılayan nesneyle her zaman örtüşmez. Bir yapı unsuru olan nesne cümlede farklı semantik rolleri taşıyabilir. Bu yüzden Türkçe cümle çözümlemelerinde gramatikal ilişkiler ve semantik roller ayrımı yapılması gereği vardır. Bu bakımdan cümle yapısal ve semantik açıdan çözümlenebilir. Yapısal çözümlemede nesne, yüzey yapıda, +İ ekli ya da eksiz akuzatifle gerçekleşen bir yapısal ilişki olarak görülmüştür. Cümlemin semantik çözümlemesi, fiilin taşıdığı anlamı sunabilmek için gerek durduğu tamlayıcılara yüklediği semantik roller ya da işlevlere göre yapılması gerekir. Bunun için ise bir dizi semantik rol işaretleyicilerinin benimsenmesi gerekir. Bütün tartışmalardan anlaşılıyor ki Türkçede yüzey yapıdaki durum ekli unsurların semantik rol çözümlemesine, söz dizimsel çözümlemenin yapısal temellere oturtulmasına ve fiillerin geçişlilik-geçişsizliğinin idrak anlambilim (cognitive linguistics) açısından yeniden değerlendirilip sınıflandırılmasına ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

BANGUOĞLU, Tahsin (2000). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
BİLGİLİ, Kaya (1963). *Türkçe Dilbilgisi, Edebiyat Bilgi ve Teorilerine Giriş*. Ankara: Güzel İstanbul Matbaası.

- BOZ, Erdoğan (2007). **Türkiye Türkçesinde +{A} Durum Biçimbirimi**. Ankara: Gazi Kitabevi.
- _____. (2007). "Adın Yükleme (Nesne) Durumu ve Tümencin Nesne Ögesi Üzerine", **Türkoloji Araştırmaları/ Turkish Studies**, Volume 2/ Issue 2, s.102-108.
- _____. 2004. "Türkiye Türkçesinde +Dan Ekli Nesne Ögesi Üzerine", **V. Uluslar arası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 501- 511.
- CEMİLOĞLU, İsmet (2000). "Nesne Kavramı Üzerine", **Milli Eğitim Dergisi**, S. 148. Ankara
- CHOMSKY, Noam (1965). **Aspects of The Theory of Syntax**, Cambridge: MIT Press.
- DEMİRCAN, Ömer (2005). **Türkiye Türkçesi Kök-Ek Birleşimleri**, İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- DENY Jean (1941) **Türk Dili Grameri** (Çev. Ali Ulvi Elöve), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- EDİSKUN, Haydar (1999). **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul: Remzi Kitabevi
- EMRE, Ahmet Cevat (1954). "Türkçede Cümle", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1954**, Ankara: TDK, s. 105-180.
- ERGİN, Muharrem (1992). **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul: Bayrak Yayınları.
- EVANS, Vyvyan; Melanie, Green (2006). **Cognitive Linguistics An Inroduction**. Mahwah, New Jersey, London: Lawrence Erlbaum Assaociates, Ppublishers.
- FİLLMORE, Charles. J. (1968). "The Case for Case", **Universals in Linguistic Theory**, Edts: Emmon Bach and Robert T. Harms. NewYork/Chicago/SanFrancisco/Atlanta/Dallas/Montreal/Toronto/London: Holt, Rinehart and Winston Inc.
- _____. (1971). "Types of lexical information", **Semantics An Interdisciplinary Redaer in Philosophy, Linguistics and Psychology**.Eds.: Danny D., Steinberg; Leon A., Jakobovits. Cambridge: Cambridge Universty Pres, s. 370-392.
- _____. (2003). "Valency and Semantic Roles: the Concept of Deep Structure Case", **Dependency and valency - Dependenz und Valenz: An international handbook of contemporary research - Ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forschung**, Eds.: Vilmos Ágel, Ludwig M. Eichinger, Hans-Werner Eroms, Peter Hellwig, Hans Jürgen Heringer, and Hening Lobin. Berlin and New York: Walter de Gruyter, 457-475.
- GENCAN, Tahir Nejat (1983). **Dilbilgisi**, İstanbul: Kanaat Yayınlar
- HELBİG, Gerhard; Wolfgang, Schenkel (1991). **Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Verben**, Max Niemeyer Verlag,, Germany: Tübingen.
- JACKENDOFF, Ray S. (1972). **Semantic Interpretation in Generative Grammar**, Cambrdge, Massaachusetts and London, England: MIT Pres.
- KARAHAN, Leylâ (1997). "Fiiil-Tamlayıcı İlişkisi Üzerine", **Türk Dili**, Eylül, S.549, ss.209-213.
- KORKMAZ, Zeynep (2003). **Grammer Terimleri Sözlüğü**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- LYONS, John (1977). **Semantics**, Volume 2, London, New York, Melbourne: Cambridge University Press.
- MEHMETOĞLU, Alâeddin (2006). **Türkiye Türkçesi Öğelerine Yeni Bir Bakış**, İstanbul: Değişim Yayınları
- PALMER, F.R. (1994). **Grammatical Roles and Relationals**, New York and Melbourne: Cambridge Universty Pres.
- SEV, Gülsev (2004). "Çıkma Durumu Ekinin Nesne Görevinde Kullanımı", **V. Uluslar arası Türk Dili Kurultayı Bildirileri 20-26 Eylül 2004**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 2655- 2666
- SİNANOĞLU, Samim (1960). "Yönelim Düşümlü Ad", **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, Nisan, C. IX, S. 103, s. 337-339.
- _____. (1957). "Dilbilgisi Meseleleri: Basit Cümlede Nesne ve Tümleç", **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, Nisan, C. VI, S. 67, s. 368-371.
- TESNIÈRE, Lucien (1965). **Éléments de Syntaxe Structurale**, Paris: Librairie C. Klincksieck.
- YÜKSEL, Semehat (2006). **Türkçede Biçim ve Cümle Dersleri**, İstanbul: Multilingual.